

LIBRIS

We know
books

Colecția:
ANGELUS NOVUS

Coordonatori:
ANDREI STATE
ALEX CISTELECAN

ANSELM JAPPE

Les Aventures de la marchandise. Pour une nouvelle critique de la valeur

© Anselm Jappe, Éditions Denoël, 2003

© TACT, 2014, pentru versiunea în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

JAPPE, ANSELM

Aventurile mărfii. Pentru o nouă critică a valorii / Anselm Jappe;
trad.: Alex Cistelean – Cluj-Napoca: Tact, 2014

ISBN: 978-606-8437-39-2

I. Alex Cistelean (trad.)

1

ANSELM JAPPE

Aventurile mărfii

Pentru o nouă critică a valorii

Traducere:
Alex Cistelean

Salsano, *Dono*

Salsano, Alfredo: „Per la poligamia delle forme di scambio”, în Berthout, Gerald/ Godbout, Jacques T./ Nicolas, Guy/ Salsano, Alfredo: *Il dono perduto e ritrovato*, Roma, Manifestolibri, 1994, pp. 7-24.

Sohn-Rethel, *Das Geld*

Sohn-Rethel, Alfred: *Das Geld, die bare Münze des Apriori* (1976), Berlin, Wagenbach, 1990.

Tolstoi, *Les Cosaques*

Tolstoi, Lev: *Les Cosaques*, trad. P. Pascal, în Tolstoi, Lev: *Souvenirs et récits*, Paris, Gallimard, La Pléiade, 1960, pp. 695-861 [*Cazacii și alte povestiri*, traducere de Alexandru Philippide, București, Editura RAO, 2000].

Trenkle, *Was ist der Wert*

Trenkle, Norbert: „Was ist der Wert? Was soll die Krise?”, în *Streifzüge*, no. 3, Viena, 1998.

Vernant, *Aspects*

Vernant, Jean-Pierre: „Aspects psychologiques du travail dans la Grèce ancienne” (1956), în *Mythe et pensée chez les Grecs* (1965), Paris, La Découverte, 1988, pp. 295-301 [*Mit și gândire în Grecia antică*, traducere de Zoe Petre, București, Editura Meridiane, 1995].

Vincent, *Critique du travail*

Vincent, Jean-Marie: *Critique du travail. Le faire et l'agir*, Paris, PUF, 1987.

Vincent, *Marx l'obstiné*

Vincent, Jean-Marie: „Marx l'obstiné”, în Vakaloulis, Michel, și Vincent, Jean-Marie: *Marx après les marxismes*. Vol. 1: *Marx à la question*, Paris, L'Harmattan, 1997, pp. 9-46.

Cuprins

Introducere la ediția în limba română.....	5
I. Lumea e o marfă?	9
Notă despre traducerile utilizate	23
Note.....	25
II. Marfa, această necunoscută	27
Dubla natură a mărfii.....	27
Abstracția reală	38
Valoarea împotriva comunității umane	48
Bogăția în vremea societății mărfii	56
Note.....	66
III. Critica muncii	81
Categoriile istorice și categoriile logice	81
Subiectul automat	87
Ce au făcut epigonii din teoria lui Marx	95
Munca este o categorie capitalistă.....	107
Note.....	116
IV. Criza societății mărfii	125
Valoarea în criză	125
Muncă productivă și muncă neproductivă	136
Capitalul fictiv	142
Politica nu reprezintă o soluție.....	150
Note.....	157

v. Istorie și metafizică a mărfii.....	163
Metafizica și „contradicțiile reale”.....	163
Istoria reală a societății mărfii: Antichitatea.....	170
Istoria reală a societății mărfii: epoca modernă.....	178
Critica progresului, a economiei și a subiectului.....	186
Critica economiei ca atare.....	190
<i>Note</i>	194
vi. Fetișismul și antropologia.....	201
Valoarea ca proiecție.....	201
Darul în locul valorii.....	209
Calul de dar.....	216
<i>Note</i>	221
vii. Despre câțiva falși prieteni.....	225
Critică a neoliberalismului sau critică a capitalismului?.....	225
Mai bine să dăruiești decât să vinzi?.....	235
Ultima mascaradă a marxismului tradițional.....	239
Ieșirea din societatea mărfii.....	244
<i>Note</i>	248
Bibliografie.....	251

Colecția:
ANGELUS NOVUS

AU APĂRUT:

- Jacob Taubes – *Escatologia occidentală*
- Alain Badiou – *Sfântul Pavel. Întemeierea universalismului*
- Giorgio Agamben – *Timpul care rămâne. Un comentariu al Epistolei către romani*
- Jacob Taubes – *Teologia după revoluția copernicană*
- Karl Löwith – *Istorie și mântuire. Implicațiile teologice ale filosofiei istoriei*
- Giorgio Agamben – *Profanări*
- Paul Veyne – *Când lumea noastră a devenit creștină (312-324)*
- Hans Blumenberg – *Lizibilitatea lumii*
- Giorgio Agamben – *Sacramentul limbajului. Arheologia jurământului (Homo sacer II, 3)*
- Michael Walzer – *Exod și revoluție*
- Jacob Taubes – *Teologia politică a lui Pavel*
- Antonio Negri – *Munca lui Iov. Faimosul text biblic ca parabolă a muncii umane*
- Jan Assmann – *Monoteismul și limbajul violenței*
- Emanuele Coccia – *Viața sensibilă*
- Alexandre Kojève – *Noțiunea de Autoritate*
- Antonio Negri – *Constituția timpului. Prolegomene. Orogii ale capitalului și eliberare comunistă*
- Jonathan Israel – *O revoluție a minții. Iluminismul radical și originile intelectuale ale democrației moderne*
- Reinhart Koselleck – *Critică și criză. Un studiu despre patogeneza lumii burgheze*
- Karl Löwith – *De la Hegel la Nietzsche. Ruptura revoluționară în gândirea secolului al nouăsprezecelea*
- Hans Blumenberg – *Completitudinea stelelor*
- Michael Walzer – *Revoluția sfinților. Un studiu despre originea politicii radicale*
- Giorgio Agamben – *Mijloace fără scop. Note despre politică*
- Quentin Meillassoux – *După finitudine. Eseu asupra necesității contingenței*
- Anselm Jappe – *Aventurile mărfii. Pentru o nouă critică a valorii*

din aceste țări trebuie să ia act că n-a făcut decât să ajungă de la Scila la Caribda. Rolul atribuit acestor țări în „diviziunea internațională a muncii” este cel de a concura cu țările din Asia orientală pentru a ști cine plătește salariile cele mai mici. Dezamăgirea față de promisiunile neîmplinite ale democrației mărfii duce foarte ușor la apariția unor mișcări populiste, xenofobe, antisemite, iar afirmarea identitară înlocuiește critica adevăratelor cauze ale mizeriei.

Criza nu este, sau nu mai este, sinonimă cu emanciparea sau cu „revoluția”. Capitalismul însuși e cel care provoacă criza sa, care abolește munca, desubstanțializează banii, și care nu mai reușește să producă suficientă valoare prin intermediul consumului de muncă vie. Dar autodistrugându-se, el nu lasă în urmă decât pământuri pârjolite. Crearea noilor forme de viață socială nu poate să apară ca o consecință a acestor procese de descompunere. Progresul simultan al crizei economice, al crizei ecologice și al crizei energetice îi pune pe oameni, pretutindeni, în postura prizonierului descris de Edgar Allan Poe în *Puțul și pendula*. Depinde, în sfârșit, de fiecare dintre noi dacă capitalismul va fi ultimul cuvânt al umanității sau dacă o poartă de ieșire se va deschide. Dar fără să așteptăm o intervenție miraculoasă, ca și la Poe.

NOTE

- ¹ Cărțile lui principale apărute după 2003: *Weltordnungskrieg. Das Ende der Souveränität und die Wandlungen des Imperialismus im Zeitalter der Globalisierung* [Războiul pentru ordinea lumii. Sfârșitul suveranității și mutațiile imperialismului în epoca globalizării] (Horlemann Verlag, 2003); *Das Weltkapital. Globalisierung und innere Schranken des modernen warenproduzierenden Systems* [Capitalul mondial. Globalizarea și limitele interne ale sistemului modern de producție a mărfurilor] (Edition Tiamat, 2005); *Geld ohne Wert. Grundrisse zu einer Transformation der Kritik der politischen Ökonomie* [Bani fără valoare. Bazele transformării criticii economiei politice] (Horlemann Verlag, 2013), precum și mai multe culegeri de eseuri.
- ² Am analizat diferite aspecte ale epuizării capitalismului și ale reacțiilor pe care le suscită ea în eseurile adunate în volumul *Credit à mort. La décomposition du capitalism et ses critiques* [Credit pe moarte. Descompunerea capitalismului și criticii ei] (Éditions Lignes, 2011).

Capitolul I

Lumea e o marfă?

ACUM câțiva ani, mulți voiau să creadă în „sfârșitul istoriei” și în victoria definitivă a economiei de piață și a democrației liberale. Disoluția Imperiului sovietic era văzută drept dovada absenței de alternativă la capitalismul occidental. De acest adevăr erau convingși atât partizanii capitalismului, cât și criticii săi. Din acel moment încolo, discuțiile ar fi urmat să graviteze doar în jurul chestiunilor de detaliu privind administrarea a ceea ce există.

De fapt, din politica oficială a dispărut orice luptă între concepții divergente și pretutindeni, cu puține excepții, este absentă ideea însăși că ne-am putea imagina un mod de a trăi și de a produce care să fie diferit de cel care s-a impus. Acesta din urmă pare să fi devenit unica dorință a oamenilor din toată lumea. Însă realitatea se pliază mai greu la ordine decât gânditorii contemporani. În anii care au urmat „victoriei sale definitive”, economia de piață a dovedit mai multă fragilitate decât în jumătatea de secol precedentă, ca și cum, în realitate, prăbușirea regimurilor din Est n-ar fi fost decât primul act al unei crize mondiale. Șomajul real crește pretutindeni, iar ținând cont că el este un efect al revoluției informatice, nimic nu va inversa această tendință sau cea care vizează demantelarea statului social. Împreună, ele produc marginalizarea unei părți tot mai mari a populației chiar și în țările cele mai bogate, care regresează în raport cu ceea ce a fost un secol de evoluție socială.

Cât privește restul lumii, câteva insule de bunăstare și de democrație *new look* apar într-un ocean de războaie, de mizerie și trafic abominabile. Și nu e vorba doar de o ordine nedreaptă, dar stabilă: bogăția însăși este amenințată în fiecare clipă cu prăbușirea. Bursele financiare, cu evoluțiile lor tot mai nebunești pe zi ce trece, și crahurile tot mai frecvente ale unor țări-model precum Coreea de Sud, Indonezia sau Argentina, anunță oricărui observator cât de cât serios un cataclism iminent. Între timp, sabia lui Damocles rămâne suspendată deasupra tuturor, bogați și săraci deopotrivă: distrugerea mediului. În acest domeniu, fiecare mică ameliorare care se produce într-o parte este însoțită de zece noi nebulii în altă parte.

Nu e nevoie să mergem mai departe cu această constatare, pe care o poate face orice telespectator avizat. „Sfârșitul istoriei” a durat destul de puțin. Dezordinea dominantă este din nou contestată pretutindeni, uneori chiar în niște locuri, de către niște persoane și pentru niște motive destul de neașteptate: putem menționa luptele țărănești din „Sudul global”, precum cele din India sau Brazilia; mișcările de rezistență din țările europene față de demantelarea statului social și față de precarizarea din sfera muncii; rapiditatea cu care s-a răspândit, în niște țări atât de diferite ca Franța și Thailanda, respingerea noilor biotehnologii cu efecte incalculabile; apariția unei sensibilități morale noi față de probleme precum exploatarea muncii minorilor din țările sărace și îndatorarea „lumii a treia”. Asistăm la apariția unor exigențe precum cea de a consuma alimente demne de acest nume, la o neîncredere tot mai mare față de media și la crearea unei rețele de spații ocupate și consacrate activităților „antagoniste” – acele *Centri sociali* [centre sociale] din Italia –, după cum asistăm și la o renaștere a ideii de voluntariat și de activități neorientate către profit. Chiar și succesele electorale ale partidelor de „extremă stângă” din Franța pot fi interpretate în acest sens. Protestele care însoțesc, de la Seattle încoace, orice summit al

țărilor bogate și al instituțiilor lor economice reprezintă – chiar dacă într-un mod mai degrabă spectacular și mediatic – convergența acestor diferite mișcări de protest din lumea întreagă. Numitorul lor comun e, pentru moment, lupta împotriva „neoliberalismului”. Chiar dacă activiștii rămân puțini la număr, se creează în schimb vaste mișcări ale opiniei publice în jurul uneia sau alteia dintre aceste teme.

Ar fi, așadar, cu totul imprudent să pretindem că starea actuală a lumii este universal iubită de cei care sunt nevoiți să fie contemporanii săi. Dar ar fi la fel de dificil să afirmăm că această nemulțumire știe întotdeauna ceea ce vrea. Nu „revoluția” sau ideea unei societăți radical diferite sunt cele care-i însuflețesc pe protestatari. Și nu e vorba nici de revendicări ale unei clase sociale bine definite. Cu excepția vagii opoziții universale la „neoliberalism”, fiecare mișcare rămâne circumscrisă sectorului său și propune remedii fragmentare, fără a încerca să găsească cauzele profunde ale fenomenelor pe care le combate. Cu toate astea, succesul pe care l-a putut avea o carte intitulată *Lumea nu e o marfă* pare să stea mărturie pentru o preocupare mai puțin superficială. Cei care repetă acest slogan par însă să-l înțeleagă mai degrabă în sensul că anumite lucruri, precum cultura, corpul omenesc, resursele naturale sau capacitățile profesionale nu sunt doar de vândut și cumpărat și nu trebuie supuse puterii exclusive a banilor. Aceste sentimente frumoase nu pot însă ține locul unei analize a societății care produce acei monștri pe care am vrea să-i exorcizăm. A denunța scandalul faptului că totul a devenit vandabil nu e ceva foarte nou și conduce cel mult la alungarea negustorilor din Templu, numai pentru a-i vedea instalându-se pe trotuarul din față. O critică pur morală, care recomandă să nu supunem totul banului și să ne gândim și la altele, nu ajunge foarte departe: ea se aseamănă cu discursurile solemne ale președintelui Republicii și ale „comisiilor de etică”.

Confuzia teoretică a noilor contestatari este oglinda prăbușirii oricărei forme de critică socială din ultimii douăzeci de ani. Absența unei critici coerente de rază largă, ba chiar refuzul explicit al oricărei teorii „totalizante” le interzice subiecților care s-ar vrea critici orice cunoaștere a cauzelor și efectelor. Ei riscă astfel să-și vadă critica degenerând, adesea chiar împotriva intențiilor lor cele mai bune, în exact contrarul oricărei perspective de emancipare socială: vedem astfel opoziția față de imperialismul american transformându-se în naționalism vulgar, critica speculației financiare împrumutând nuanțe antisemite, lupta împotriva restructurării neolibérale devenind simplu corporatism, critica eurocentrismului ajungând să accepte cele mai problematice aspecte ale „celorlalte” culturi, până la rea-credința celor pentru care a lupta împotriva mondializării înseamnă a lupta împotriva imigrației. Aproape toți par să creadă că am putea extirpa buruienile, de la porumbul modificat genetic la șomaj, fără a schimba în profunzime societatea însăși.

Cu toate astea, necesitatea unor explicații mai profunde se face resimțită. În fond, ce este o „marfă”? Ce înseamnă faptul că o societate este bazată pe marfă? E de-ajuns să ne punem astfel de întrebări pentru a realiza imediat că e inevitabil să luăm din nou în mână lucrările lui Karl Marx. Tocmai în legătură cu marfa, putem citi în Marx niște considerații pe care nu le-am putea găsi în altă parte: aflăm, astfel, că marfa este „celula germinală” a întregii societăți moderne, dar că ea nu reprezintă nimic „natural”. Că din pricina structurii sale de bază, ea face imposibilă orice societate conștientă. Că ea împinge în mod necesar indivizii să lucreze tot mai mult, sustrăgând în același timp munca aproape tuturor. Că ea conține o dinamică internă care nu poate duce decât la o criză finală. Că produce un „fetișism al mărfii” care creează o lume răsturnată, în care totul devine contrariul său. De fapt, întreaga „critică a economiei politice” a lui Marx este o analiză a mărfii și a consecințelor sale. Acela care va face efortul de a-i urmări raționamentele adesea

dificile va găsi numeroase dezvăluiri surprinzătoare privind munca, banii, statul, comunitatea umană și criza capitalismului.

Avem aici de-a face cu o critică a *categoriilor de bază* ale modernizării capitaliste, și nu doar cu o critică a distribuției sau a aplicării acestora. Însă vreme de mai bine de-un secol, gândirea lui Marx a servit mai ales drept *teorie a modernizării*, cu scopul de a împinge modernizarea mai departe. Luând această teorie drept ghid, partidele și sindicatele muncitorești au contribuit la integrarea clasei muncitorești în societatea capitalistă, eliberând-o pe aceasta din urmă de multe dintre anacronismele și deficiențele sale structurale. În periferia capitalistă, din Rusia până în Etiopia, gândirea lui Marx a servit la justificarea „modernizării întârziate” pe care au încercat-o aceste țări. „Marxiștii tradiționali” – fie ei leniniști sau social-democrați, academicieni sau revoluționari, tiersmondiști sau socialiști „etici” – puneau în centrul raționamentelor lor noțiunea de conflict de clasă, ca luptă pentru *alocarea* banilor, a mărfii și a valorii, fără a le mai chestiona pe acestea ca atare. Privind în urmă, putem spune că tot „marxismul tradițional” și aplicațiile sale practice nu au fost decât un element din dezvoltarea societății mărfii. Criza globală a capitalismului – iar „globalizarea” nu e decât fuga înainte a capitalismului, după ce revoluția micro-informatică i-a dus la paroxism contradicția de bază – este și criza marxismului tradițional, care era parte integrantă a acestuia, tot așa cum prăbușirea țărilor „socialismului real” a fost o etapă din descompunerea capitalismului global.

Cu toate astea, Marx a lăsat și niște considerații de o cu totul altă natură: critica fundamentelor însele ale modernității capitaliste. Multă vreme această critică a fost complet neglijată atât de către partizanii lui Marx, cât și de către adversarii săi. Însă odată cu declinul capitalismului, ceea ce iese la iveală este tocmai criza acestor fundamente. Astfel, critica pe care Marx o face mărfii, muncii abstracte și banilor încetează să mai fie un fel de „premisă

filosofică”, pentru a-și dobândi în schimb întreaga sa actualitate. E ceea ce se petrece sub ochii noștri. Putem atunci distinge două tendințe în opera lui Marx sau putem vorbi despre un *Marx dublu*: un Marx „exoteric”, pe care îl cunoaște toată lumea, teoreticianul modernizării, „dizidentul liberalismului politic” (Kurz), reprezentant al Luminilor care voia să perfecționeze societatea industrială a muncii sub conducerea proletariatului, și un Marx „ezoteric”, a cărui critică a categoriilor de bază – greu de înțeles – țineste dincolo de civilizația capitalistă¹. Trebuie să *istoricizăm* teoria lui Marx, precum și marxismul tradițional, în loc să vedem în ele doar niște erori. Nu putem spune că Marx „ezotericul” „are dreptate”, în timp ce Marx „exotericul” „se înșală”. Trebuie să-i raportăm la două etape istorice diferite: modernizarea și depășirea ei. Marx nu a analizat doar epoca sa, ci a prevăzut totodată unele tendințe care s-au realizat un secol mai târziu. Dar tocmai pentru că a sesizat atât de bine trăsăturile relevante ale capitalismului atunci când acesta era încă în formare, Marx a luat primele sale stadii drept maturitatea sa și i-a considerat sfârșitul iminent.

Doar acest „Marx ezoteric” poate să constituie astăzi baza unei gândiri capabile să surprindă mizele actuale și să traseze în același timp originile lor cele mai îndepărtate. Fără o asemenea gândire, orice critică din zorii secolului al XXI-lea riscă să nu vadă în transformările actuale decât o repetiție a stadiilor anterioare ale dezvoltării capitaliste. Acest risc este vizibil în convingerea, atât de răspândită, că am putea pur și simplu reveni la o etapă precedentă a dezvoltării, și anume la *welfare state*-ul keynesian și la protecționismul național. Dar această dorință pioasă ignoră tot ce ține de dinamica capitalistă. Nu putem explica triumful neoliberalismului printr-un fel de conspirație a servitorilor cei răi ai capitalismului internațional, pe care poporul cel bun o va putea întotdeauna dejuca. Această dorință pioasă merge mână-n mână cu o moderație dezolantă în ceea ce privește substanța, în ciuda militantismului desfășurat adesea pe planul

metodelor. Restabilirea statului-providență ca reacție la barbaria neoliberală, revenirea la agricultura industrială de acum douăzeci de ani ca alternativă la manipularea genetică a alimentelor, reducerea poluării cu câte un procent pe an, limitarea exploatării la cei care au mai mult de șaisprezece ani, abolirea torturii și a pedepsei cu moartea: acest program frumos pretinde că evită răul mai mare și poate să se dovedească îndreptățit în unele cazuri concrete. Dar el nu poate trece, în niciun caz, drept critică anticapitalistă sau emancipatoare. Mulțumindu-ne să cerem un capitalism „cu față umană” sau „ecologic”, pierdem ceea ce era mai valoros din revoltele începute în mai ‘68: dorința de a critica totul, pornind de la viața cotidiană și de la „nebulia obișnuită” a societății capitaliste care îl pune pe fiecare în fața alternativei absurde de a-și sacrifica viața muncii, „de a-și pierde viața câștigând-o”, sau de a suferi prin lipsa de muncă. Grozăviile care scandalizează noul val de contestare, de la sărăcie până la „marele negre”, nu sunt decât consecințele cele mai vizibile ale funcționării cotidiene a societății marșande. Aceste grozăvii vor exista atâta timp cât există societatea care le produce, pentru că ele decurg din chiar logica acesteia.

Trebuie atunci să descoperim această logică, iar ca singur punct de pornire al cercetării îl avem pe Marx „ezotericul”, cu critica sa la adresa logicii de bază a societății moderne. De exemplu, fără conceptul său de „muncă abstractă” riscăm mereu să recădem în opoziția dintre o „speculație financiară” rea și „munca cinstită”, opoziție care poate fi exploatată de toate populismele, de la extrema dreaptă până la marxistii tradiționali și nostalgicii keynesismului. Fără o reluare a acestei critici a fundamentelor, necesitatea unei opoziții complete față de societatea actuală – singura opțiune *realistă* – se va împotmoli foarte ușor fie într-un existențialism subiectiv, recuperabil în general pe planul „cultural”, fie într-o pseudo-radicalizare a vechilor stereotipuri marxiste („imperialismul”) care duce doar la militantism gol și sectarism.

Reluarea criticii „ezoterice” pe care Marx o aduce mării este, așadar, o presuposiție a oricărei analize serioase, care e, la rândul ei, condiția prealabilă a oricărui praxis. Însă despre asta nu vorbesc nici organele oficiale de gândire, nici așa-zii marxști. Desigur, în ideologia eclectică dominantă astăzi în noul val de contestare, se găesc numeroase resturi de marxism tradițional, adesea transfigurate și greu de recunoscut. Dar tocmai marxismul tradițional este cel care împiedică recursul la întreaga bogăție conținută de gândirea lui Marx. Desprinderea de un secol de interpretări *marxiste* este o primă condiție pentru a putea reciti opera lui Marx². Eliberarea de imperativul acceptării sau refuzării în bloc a gândirii sale este o altă condiție – respingând totodată ideea că fiecare ar putea decupa fragmentele care îi plac cel mai mult, pentru a le amesteca pe urmă cu diverse bucăți din alte teorii sau științe.

Într-o parte centrală – chiar dacă restrânsă ca număr de pagini – a operei sale de la maturitate, Marx a trecut în revistă principalele trăsături ale unei critici a categoriilor de bază ale societății capitaliste: valoarea, banii, marfa, munca abstractă, fetișismul mării. Această critică a nucleului modernității este astăzi mai actuală decât în epoca lui Marx, pentru că atunci acest nucleu nu exista decât în stare embrionară. Pentru a scoate la iveală acest aspect al criticii lui Marx – „critica valorii” – nu e nevoie să forțăm textele prin niște interpretări alambicate: e suficient să le citim cu atenție, ceea ce aproape nimeni nu a făcut vreme de un secol.

În același timp, trebuie să recunoaștem că bună parte din opera lui Marx este azi depășită în mare măsură: și anume, descrierea sa foarte percutantă a aspectului empiric al societății timpului său și a întregii faze ascendente a capitalismului, în care acesta era încă amestecat în multe privințe cu elemente precapitaliste. Marxismul tradițional putea adesea să se revendice pe bună dreptate de la această parte, chiar fără să fie nevoit să desfigureze textele. Marx cel „exoteric”, care proslăvea transformarea muncitorilor în cetățeni

cu drepturi depline, nu era o invenție a social-democraților. Nu e așadar vorba aici de a reveni la vreo „ortodoxie” marxistă, restabilind astfel puritatea doctrinei originare, și nici de a revizui teoria lui Marx pentru a o „adapta” lumii contemporane. Intenția noastră este de a reconstrui mai întâi critica lui Marx a valorii de o manieră cât se poate de precisă. Nu pentru că am crede că, stabilind „ceea ce Marx a zis într-adevăr”, am demonstra *ipso facto* ceva în legătură cu realitatea despre care vorbește. Dar pentru a putea evalua relevanța criticii sale, trebuie mai întâi să o cunoaștem. Și poate că până și marxștii declarați vor găsi în reconstrucția noastră unele elemente care le-au scăpat.

Opera lui Marx nu este un „text sacru”, iar un citat din Marx nu constituie o dovadă. Trebuie însă subliniat că opera sa rămâne analiza socială cea mai importantă din ultimii o sută cincizeci de ani. E un *parti pris* căruia vom încerca să-i demonstrăm validitatea. Marx a fost exorcizat și declarat mort de mai multe ori, ultima dată în 1989. Dar cum se face că, de fiecare dată, Marx a revenit după câțiva ani, și încă într-o stare de sănătate care i-ar face invidioși pe proparii săi din ajun? Din nefericire, ar trebui să spunem, pentru că am prefera să trăim într-o lume în care lucrările lui Marx să fie efectiv depășite și să nu mai reprezinte decât amintirea unei lumi trecute!

În ciuda tuturor eforturilor pe care le-am depus, prezentarea pe care am făcut-o teoriei lui Marx a valorii nu e ușor de citit; ea conține numeroase citate și poate da uneori impresia că se pierde în filologie. Dar trebuie să traversăm acest deșert, pentru că toate dezvoltările ulterioare vor reveni mereu la aceste pagini din Marx ca la sursa lor. Fără o explicație prealabilă a categoriilor de bază – muncă abstractă, valoare, marfă, bani – raționamentele ulterioare nu ar avea sens. De fapt, aceasta nu este o carte postmodernă: nu poate fi citită pe fragmente sau inversând ordinea capitolelor. Ci ea cere să i se urmeze desfășurarea coerentă care merge de la abstract